

Fekete Gyula: Elfogultságaim térképe

Fekete Gyula könyvének inspirációjára lapoztam bele egy múlt század közepén kiadott műbe, amelyik a családi nevelést ugyancsak nagyon lényegesnek tartotta a hazához való viszony szempontjából. A százharminc év előtti orvos szerző megfigyelése szerint a gyerekek minden évszakban hosszú időt töltöttek a kertben, a réten, a szabad ég alatt, s csak késő este húzódtak be a kemencesutba, amikor is szüleik beszéddel és fenyítéssel nevelték őket. Azaz így egy-egy nappól legfeljebb órányi ideig foglalkoztak velük, de — jegyezte meg a szerző — a „polgári kötelességeket” mégis mindegyik megtanulta. Az iskola ezt érvekkel mélyítette, emelte az értelem fokára.

Erre az olvasmányélményre hivatkozás — minden látszat ellenére — nem öncélú. Indokolja az, hogy — bár fogalmi tárgyköre van — Fekete Gyula is személyes emlékekkel, tényekkel erősíti meg, teszi hitelesebbé azt, amit mond. Ennél lényegesebb, hogy okfejtésének rendszere *továbbgondolásra ösztönöz*. Ennek eredménye az előbbi hivatkozás.

A könyv értékét külön kiemeli, hogy korunk hajlamos az egyoldalúságra, a feszültségek elfogadására egyes kérdésekben, ahelyett, hogy a tárgyilagos szemléletnek engedne teret. Fekete Gyula arra helyezi a hangsúlyt, hogy az elfogult egyoldalúságtól szabaduljon meg. Nyitottan és értelmező szándékkal néz szembe feszítő, olykor kényes kérdésekkel.

Ezek után méltatlan lenne akár párhuzamot, akár tanulságokat emlegetni a múlt századi művel kapcsolatban, de azt mégis alá kell húzni, hogy a közösséghez és a tájhoz kötődés, az érzelmi vonzalom kialakulása egyszerűbbnek látszik a hajdani példában. Hajlok arra, hogy egyértelműen dicsérjem az akkori *közvetlen* kapcsolatot, már-már követendő útként jelöljem, de az *Elfogultságaim térképe* megakadályoz ebben. Fekete Gyula ugyanis az említetthez nagyon hasonló alapviszonyokat írt le, elevenített fel saját életútjából. Vallomása, történetei arról győzik meg az olvasót, hogy a szép tájjal, a természeti élményekkel szembesülés, egy kisközösség nyelvi világa maradandó érzelmi töltést ad. Olyat, amire később fogalmi rendszer épülhet. Abban nem lehet vita, hogy ez valóban így van. Magam is hasonlóan gondolom (a gyökérvonánk közössége okán). Hozzá kell azonban tenni — napjainkkal szembesítve a leírtakat —, hogy a mai gyerekek jelentős része nem ilyen érzelmi háttérrel készül fel az életre. A teljesség igénye nélkül sorolom a következő érveket. Gondoljunk az urbanizációs folyamatra, a bejárásra és következképpen arra, hogy ez milyen nagymértékben fellazítja a korábban esetleg érintetlen, meghitt emberi kapcsolatokat. A városi lakótelepek helyenként monoton egyhangúságának hangulata, a zsúfolt és lerombolt gyermekjátsszóterek, a füstökádó autóbusszokkal és személygépkocsikkal teli utcák hogyan teremthetnének mély érzelmi kötődést egy-egy település történelmi hagyományaihoz, a megelőző nemzedékek örökségéhez? S ha ezen túl a szubjektív oldalt nézzük, akkor ugyancsak lá-

tunk negatív jegyeket. Fekete Gyula több helyütt és kiemelten szól a *kisközösségek* jelentőségéről. Ezek emberformáló ereje iránt jogos és mindenki által elismert az igény. Művek és példák sorozatával lehetne bizonyítani a szűkebb környezet tartalmasságának később mutakozó érdemeit. Nem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy az objektív körülmények sokszor már az alakulás stádiumában lehetlenné teszik a kohézió megteremtését. Még átgondolt és társadalmilag ellenőrzött folyamat mellett is éled és olykor fokozódik a szegregáció. (Csak zárójelben, mikor jut el addig a lakótelepi ember, hogy köszönjön a szomszédjának vagy annak, akivel a lépcsóházban találkozók? A kisközösség természetes létfeltétele viszont a tisztelet.) Az elkülönülés növekedésére példaként említhető akár az a színvonalbeli különbség, ami mondjuk a lakótelepek objektív és szubjektív feltételei és a szaporodó, néhol hivalkodó villanegyedek között van. S még nem is volt szó a településen belüli elhelyezkedésről, a napi életben betöltött szerepről és sok egyébről, amik ugyancsak módosíthatják azt az értékrendszert, ami az ember viszonyát szűkebb környezetéhez és közösségéhez meghatározza.

További érveket fölösleges lenne leírni, mert bármennyit sorakoztatnék, mindegyik csak azt erősítené, amit az író mond: a szűkebb hazában és a kisebb közösségben szerzett élményeknek a későbbiek szempontjából döntő szerepe van.

A hazaszeretet, a nemzeti önismeret, a történeti tudat csak ezekre épülhet. A kötődés említéséből nyilván kiderült, hogy a könyv gondolatrendszere e köré szerveződött. A *hazafiság*, a *nemzeti érzés áll Fekete Gyula koordinátáinak középpontjában*, s ebből ágaznak le a nem kevésbé fontos fogalmi értelmezések. Az érzelmek után a ráció oldaláról közelít feladatának megoldásához, s természetes, hogy a történelmet eleven példatárnak tekinti. A *Magistra vitae* című fejezetben leírtak — mint mindegyik része a könyvnek — kérdéseket indukálnak. Legelőbb azt, hogy *valóban* tanító mestere az életnek a történelem? A kérdés akár szónokinak is tűnhet, hiszen történelmi tárgyú könyvek, regények, feldolgozások iránt ugyrasszerűen megnőtt az olvasói érdeklődés, múltunk sorsfordulói immár sürgetik az újraértelmezést. A fogalmi zűrzavar egyik okaként el kell fogadnunk, hogy a tartalom értelmezése helyett gyakori volt a klisé, a gondolkodási készség háttérbe szorítása. Szembeötlő még, hogy a nemzeti önismeretre törekvéssel szemben hat egy ellentétes irányú folyamat. Ennek meglétét az író sem hagyhatta figyelmen kívül. Aggasztó tény, hogy a negatív jelenségnek számos szimptomája mutatkozik az ifjúság körében. A tünet, a lazulás számos vonását idézi Fekete, de érdekes módon a folyamat egyik fontos szereplője háttérbe szorul nála. Ennek súlya, jelentősége több annál, mint ami az *Elfogultságaim térképében* kiderül róla. A tanító ő, aki ismereteivel és személyes példaadásával egyaránt kulcsfigurája annak, hogy az érzelmek és a fogalmak milyen hálórendszere alakul ki az emberben. Történelmi példák ehhez Fekete Gyula iskolavárosából, Sárospatakról csakúgy hozhatók, mint máshonnan. De a hivatkozásoknál lényegesebb, hogy a tanító — és általa az iskola — tudományos érvényességű és rendszerű ismeretekkel készítsen fel mindenkiket. Feltétele ez annak, hogy fogalmi téren a dzsungel kevésbé legyen burjánzó. Az előbbiek megvalósítása így sürgető célként jelenik meg. A könyv megírásának indokaként az író többször hivatkozik a fogalmi zűrzavarra. A hazától — a haladáson át — a humanizmusig oly sokféle — néha ellentmondó — értelmezés, nézet sorolható fel, hogy a tisztázás valóban kényszerítő feladat. Fekete is utal rá, máshol is megfogalmazódott, hogy jó szövegű, az érzelmeket és az értelmet egyszerre magával ragadó tankönyvekre és jól felkészült, a históriát okosan és szívvel tanító tanárookra van szükség. Az persze a legjobb feltételek mellett sem oldható meg, hogy valaki egyetlen mondatban tudja summázni a választ arra a kérdésre, mi a haladás. De a kérdésfeltevés és a válasza törekvés már mindenképpen biztató a fogalmi tisztában látás szemszögéből. Az *Elfogultságaim térképében* én ezt a *tisztázási szándékot* (és eredményt) nagyon magasra értékelem. Aligha kell bővebben magyarázni, mennyire fontos, hogy egy-egy fogalom tartalmán ugyanazt (vagy megközelítően azt) értsük. Vállalkozási bátorság, tájékozódó munka és saját koor-

dináta-rendszer egyaránt kellett a könyv megírásához. Nézzünk csak meg néhány fogalmat; haza, nacionalizmus, agresszió, alaptörvény, nemzet, humanizmus. Már világos, hogy mennyiféle értés és félreértés tapadt ezekhez. Lényegük felderítése, tartalmuk újragondolása és írói rendszerbe foglalása Fekete Gyulához méltó munka volt.

A cím — és a borító — elsősorban térbeli képzetet kelt, de nyilvánvaló, hogy Fekete ugyanakkora figyelmet szentelt az időnek is. Nem lehetne másként, hiszen a végiggondolt fogalmak mindegyikének van olyan „gyökérfőnöke”, amelyik időfolyamatot idéz fel. Mégis külön ki kell emelni *A „jövő kizsákmányolása”* című fejezetet. Nem csupán azért, mert ez foglalkozik az élet továbbadásával. Érdekes és fontos, amit az F-faktorról mond. Gondolatmenete egybeesik azzal, hogy a jövőt anyagi és technikai értelemben könnyebb megalapozni, mint a szubjektív tényezők vonatkozásában. Idézem szavait: „*Az alaptörvény — ahogy én értem — minde- nekelőtt a közösségi lét, a szülő-nevelő szűkebb és tágabb közösségek újratermelésére vonatkozik...*” (Kiemelések az eredetiben.) Ezt soha nem szabad elfeledni!

Ákár a részleteket, akár a könyv egészét nézzük, Fekete Gyula rendszere továbbgondolásra, feltérképezésre, egyéni szembesülésre ösztönöz. A személyes példaadáson túl (hogy egységbe foglalja mindazt, ami számára lényeges) ezért tartom időszerűen fontos könyvnek az *Elfogultságaim térképét*. (Magvető.)

LACZKÓ ANDRÁS

Tamás Menyhért: Vigyázó madár

Szövetségben a fákkal, Küszöbök, Messzülő ég — ez a három verseskötet sorakozott fel eddig polcomon Tamás Menyhérttől. A költőt, aki ma Budapesten él és dolgozik, a Dunántúl déli részéhez, Tolnához köti a gyermekkort idéző emlékezet, de sokkal messzibb tájakhoz megszületése és családjának története. Bukovinában, Hadikfalván született, kilencedik gyermekként. A következő esztendőben, a családdal s más székely családokkal együtt kényszerűen földönfutóvá vált, s előbb a Bácskába, majd Tolnába került. Kisdorogon kezdett a világra eszmélni. Oda járt haza a szüleihez, míg éltek, Pestről is; ott találkozik, változatlanul, még élő testvéreivel.

Nem életrajzot írok; szükségesnek éreztem ezt a rövid bevezetőt, mielőtt új könyvről szólok. A családról, a szülőkről, a sorsról, a régi otthont elhagyni kényszerülésről vallott már Tamás Menyhért sok versében; eredeti stílusban, szép, megőrzött nyelven. Elég itt utalnom *Beszegzett ég alatt* című versciklusára, vagy balladás-borzongató, emlékezetes, nagy visszhangot kiváltó versfüzérére, amely a *Versék édesanyám, Kiss Emerencia sosem-volt kapcsos könyvéből* címet viseli. Ez utóbbiban a szülők jegyességétől, a földönfutáson keresztül a Tolna megyei megnyugvásig, majd a hitestárs elvesztésének gyötrelméig benne van röviden a család élete és sorsa. Benne a líra sűrítésével, elhallgatásos, sejtetéses, utalásos formában mindaz, ami most legújabb, *Vigyázó madár* című könyvében szerepel.

Ez az új, negyedik kötet azonban próza. Több, más, bővebb a versciklusnál, mert a műfaj ezt lehetővé teszi. Itt a történeteket végigkísérhetjük s jellemábrázolásokat kapunk. Költő írta próza, hangja és hangulata lírai — gyakran megfogalmazásában, szókapcsolásában is az. Az egyszerűség kedvéért kisregénynek nevezhető, de igazából nehéz pontosan meghatározni a műfaját. Tizenkét részből álló novellafüzérnek is felfogható. Sőt, akár keretes elbeszélésnek. De nem érdemes veszkölnödni a műfaji besorolással, mert nem ez a fontos, nem ez az érdekes. Elég annyi: Tamás Menyhért hatásos, remekül megformált prózai kötetet adott a ke-